
EL NOU MEDI* RADIOFÒNIC CATALÀ

Josep M. Muntaner i Pascual

En presentar la ràdio com a triomfant a Catalunya, no volem al·ludir cap victòria material, encara que ella s'hagués produït. (...) La ràdio ha aconseguit a Catalunya despertar una afeció noble, creant una inquietud de superació; ha remogut el fons, disposat a surar, que tots els homes guardem en el més recòndit del nostre ésser; ha fet sorgir un nou element cultural. És això una victòria o no? (...) Ha triomfat èticament al davant de l'opinió ciutadana, perquè ha perseguit i ha aconseguit orientar-la vers una cultura pròpia.

RAMON PÉREZ I VILAR, *El triomf de la Ràdio a Catalunya*, Barcelona, 1933.

En l'evolució recent dels mitjans de comunicació de masses, la ràdio ha adquirit un nou protagonisme després d'un període de davallada davant l'expansió gairebé totpoderosa de la televisió. Després de la mort del general Franco i el restabliment d'una democràcia formal a l'Estat espanyol, els Països Catalans en les seves grans unitats regionals de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears han iniciat un procés de recuperació de llur personalitat nacional. Un mitjà de comunicació massiva, la ràdio, i un poble, el català coincideixen en una etapa d'empenya cap a àmbits de manifestació més oberta i àmplia.

El fet comunicatiu malda, en general, per a desfer-se de les moltes limitacions institucionals, tècniques i de plantejament ideològic que l'han costrenyit en el seu desenvolupament. La capacitat de penetració i influència socials del mitjà de comunicació de masses explica bàsicament aquells entrebancs.

*Fem referència ací —i cada vegada que apareix aquest mot— al conjunt d'elements i circumstàncies, socials i tècnics, que envolten la comunicació radiofònica i en el qual aquesta s'esdevé. Quan usem l'expressió «mitjà radiofònic», ens referim, naturalment, a tot allò que serveix per a efectuar el procés de comunicació radiofònica.

Avui, la comunicació cerca de canviar la seva unidireccionalitat, per a ésser com a mínim, bidireccional. La ràdio ho pot fer fàcilment; la dinàmica de progrés català també necessita aquesta possibilitat de diàleg a través dels mitjans de comunicació.

Els mitjans de comunicació intenten de passar de plantejaments massius i uniformes o homogeneïtzants a desenvolupaments diversificats. La ràdio és especialment apta per a aquesta transformació; els Països Catalans, multifacètics, els cal també aquesta gamma de possibilitats diverses.

I, finalment, els mitjans de comunicació, que fins ara han estat dirigits per unes minories econòmiques, polítiques o professionals que imposaven llurs pautes sense possibilitat de reacció dels públics receptors, veuen sorgir cada vegada amb més força la necessitat d'una dialèctica social en l'establiment de la matèria comunicativa. La ràdio, amb la seva capacitat de multiplicació i difusió, pot respondre a aquesta exigència; el progrés social del poble català també ho demana.

La *Revue internationale des sciences sociales* de la Unesco, en el seu volum 2 de 1980 era dedicada monogràficament al tema «Dilemes de la comunicació: tecnologia contra comunitats?» Aquest és el tema que convé de plantejar-se avui sobre les relacions entre la ràdio i el Paísos Catalans: ¿és que el nou desenvolupament radiofònic que permet l'actual tecnologia d'aquest mitjà pot anar en contra de la comunitat catalana? O, sense aquest plantejament extrem, ¿és que es pot produir una asimetria en el desenvolupament d'aquests dos elements socials?

Les reflexions que segueixen a aquest plantejament de la qüestió se situen en un camp ben definit: el progrés en la comunicació radiofònica als Països Catalans no es pot produir sense la llibertat d'aquest mitjà; així com el progrés de la societat catalana no és pensable sense la seva manumissió.

LA RÀDIO I LA LLIBERTAT DE COMUNICACIÓ

El fre estatal

Tothom, en principi, reconeix la llibertat d'expressió. La formulació més general és la de l'article 19 del Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics, aprovat per les Nacions Unides el 10 de desembre de 1948, que diu: «Tothom té dret a la llibertat d'expressió; aquest dret comprèn la llibertat de cercar, rebre i difondre informacions i idees de tota índole, sense consideracions de fronteres, tant si és de forma oral o escrita o de forma impresa o artística, o qualsevol altre procediment escollit». Totes les constitucions manifesten, d'una manera o altra, el dret del ciutadà a comunicar les seves opinions.

Però, en moltíssims casos s'exerceix, legalment o de fet, un sever control sobre la transmissió radiofònica. La societat totalitària imaginada per Orwell en la seva

obra 1984 ha estat aplicada en el camp de la regulació de la ràdio, tant per països d'organització dictatorial com per altres de règim democràtic. El senyor Raymond Barre, Primer ministre amb el President Giscard d'Estaigne, havia dit (1979): «Sóc partidari del monopoli d'Estat de la radiotelevisió i oposat a la multiplicació de les ràdios locals (...). Aquestes ràdios són el germen poderós de l'anarquia».

Fins no fa gaire, l'elevat cost econòmic del muntatge i explotació d'una emissor de ràdio era un altre dels motius adduïts per a la limitació institucional de l'accés a aquest mitjà de comunicació. L'exposició de motius de la sentència del Tribunal constitucional federal d'Alemanya sobre la radiodifusió (sonora i televisiva) ho explica (1961): «La diferència entre la premsa i la radiodifusió consisteix en el fet que, en tant que a la premsa alemanya hi ha un nombre relativament gran de productes periodístics que es fan la competència entre ells d'acord amb llur caràcter independent o segons llurs tendències polítiques, en el camp de la radiodifusió, tant per motius tècnics, com per a les grans exigències financeres per a l'establiment d'emissores, el nombre dels titulars d'aquests establiments acostuma a ser relativament petit. Aquesta situació especial requereix una atenció particular per a l'efectiva realització i manteniment de la llibertat de radiodifusió establerta a l'article 5è de la llei fonamental, el qual exigeix que aquest modern instrument de formació de l'opinió pública no sigui lliurat ni a l'Estat ni a un sol grup social».

A més de les motivacions polítiques, s'han plantejat també excuses tècniques dient que «el domini de les freqüències correspon a una riquesa natural limitada». Però aquestes i altres raons administratives que l'Estat proclama en el seu afany de monopolitzar la producció i distribució radiodifusores, han entrat en crisi d'una manera definitiva.

ELS CANVIS EN L'OFERTA RADIOFÒNICA

A finals del decenni dels anys setanta hi havia 7 estacions de ràdio legals per als cinquanta milions de francesos, 2.300 per als cinquanteset milions d'italians i 8.500 per als 219 milions de nord-americans. Per tant, a cada estació emissora li corresponien a França 7.571.000 persones, a Itàlia 25.000 persones i als Estats Units 25.800 persones.

Dues concepcions radiofòniques es contraposen en aquestes xifres. No ens referim ara a l'alternativa política monopoli-llibertat d'emissió, sinó a la filosofia comunicativa radiofònica, radicalment diferent, que hi ha en un cas i en els altres dos: a la diferència entre l'eixorquia d'una situació i la riquesa de l'explosió radiofònica de l'altra. La «llibertat» d'emissió —sigui establerta per l'ordenament legal o tolerada provisionalment, com a Itàlia— ha permès el sorgiment de moltes noves ofertes radiofòniques.

En el poema de Bertolt Brecht sobre la ràdio: «Caixeta que he premut contra meu en la fugida/per què les teves vàlvules no s'escricolin/(...) promete'm de no esdevenir muda de cop», el preuat fil de veu que en sortia s'ha convertit en milers de manifestacions sonores. O, en l'expressió de Lenin: «la ràdio és com un diari sense paper i sense fronteres», el receptor ofereix ara no un, sinó milers de diaris de tota mena, lliurats gratuïtament a cadascú.

Aquesta multiplicitat de fonts radiofòniques respon, en part, a l'interès mercantil que pot suposar tota emissora de ràdio. Però aquesta visió no esgota tota la motivació de l'oferta radiodifusora, per la raó bàsica que aquesta forma part d'un procés de comunicació. Qualsevol societat culturalment desenvolupada té unes forces socials que necessiten manifestar-se per a difondre llurs criteris i interessos: els grups econòmics, els partits polítics, les organitzacions sindicals, les institucions educatives, les confessions religioses, les administracions públiques (estatals, regionals i locals), etc.

Junt amb aquests grups, pràcticament institucionals, hi ha una diversitat de moviments cívics, artístics, culturals, etc., que no essent majoritaris també formen part de la riquesa social d'una col·lectivitat, i que volen fer arribar a tothom llurs opinions i plantejaments. Tant els sectors més amplis com els minoritaris són fonts comunicatives que cal considerar i respectar en una societat pluralista. I, precisament, la ràdio és un estri assequible, còmode, econòmic i d'àmplia difusió que, per tant, s'avé magníficament per a expressar aquesta multiplicitat de veus.

En l'esquema comunicatiu de la futura «interdependència centrilocal mundial» elaborat per Yrjö Littunen en relació a la retransmissió per satèl·lit, l'àmbit local té virtualitat des del moment que el públic atomitzat passiu —que consumeix sense reacció el que existeix, d'acord amb el principi d'una «diversitat de la mateixa cosa»— es manifesta amb ànsies comunicatives pròpies. Si la societat és evolucionada s'expressarà lògicament amb tota la gamma de característiques diverses amb què és constituïda. La fragmentabilitat de l'oferta radiofònica és, per tant, un pas endavant en el medi ràdio, enfront de l'etapa de la monopolització estatal o d'unes concessions d'emissores en nombre restringit.

LA DIVERSIFICACIÓ DE LA DEMANDA RADIOFÒNICA

La ràdio emet indiferenciadament, perquè pot arribar a tothom sense cap mena de limitacions. Però, la possibilitat de multiplicitat d'emissores concorda amb la diferenciació de públics que presenta tota societat. En una situació de mitjà monopolitzat o limitat, les necessitats socials, o demanda de comunicació radiofònica diversificada, no estan satisfetes per les ràdios existents. Les especificitats locals o comarcals, o els múltiples desigs, d'entreteniment, de formació o d'informació, o les peculiaritats de les diverses categories d'edats de la població,

o les necessitats dels grups minoritaris, no arriben a ésser introduïts —o no ho són prou— en el cas d'una oferta restringida.

La demanda social de comunicació radiofònica és molt àmplia i qualitativament diversa. És el tema de la «dimensió», al qual la ràdio és tan acoblable. Com diuen Albert i Tudescq: «la ràdio, més que la televisió, pot respondre a aquesta necessitat de descentralització que es manifesta en les societats industrials». O, com planteja Robert Escarpit: «si hom admet l'exigència pluralista, la producció ha de col·locar-se allà on és més pròxima de l'individu: en el petit grup o en el sistema de la petita dimensió».

En general, és en aquest àmbit de la petita dimensió on s'ha produït el trencament radiofònic de les ràdios lliures. No solament per raons tècniques d'emissió en modulació de freqüència, sinó, sobretot, per adaptació intencional o intuïtiva a les necessitats no satisfetes de la demanda radiofònica.

Potser la manifestació més transcendent d'aquesta insatisfacció comunicativa és l'argumentació de la sentència del Tribunal constitucional italià (1974) en declarar fet il·legítim el monopoli públic de la radiodifusió (ràdio i televisió): la RAI no proporciona «objectivitat i completesa en la informació»; no dona una «amplia obertura a tots els corrents culturals»; fa «una parcial representació de les idees que s'expressen a la societat»; i no dona compliment a «l'exigència d'afavorir i garantir el dret d'accés».

LA DUCTILITAT NOVA DEL MITJÀ TÈCNIC

«El cinema és lliure, la premsa escrita és lliure. I no toleraríem pas el contrari (...). Doncs, aleshores, ¿com podem paral·lelament acceptar que la ràdio no sigui lliure? Car, on és la diferència? Oh! de fet hi ha una diferència i aquesta és el diner. Calen 5 milions de francs per a fer una pel·lícula i 50 milions per a posar en marxa un diari. Però només calen 50.000 francs per a fer una ràdio lliure. Aleshores aquesta llibertat que ja no és censitària —siguem honestos senyors amics meus polítics— fa por. Car amb ella tothom podrà parlar i ésser escoltat». Com assenyalava François Chassigna a *Le Monde* (1979), la reducció del cost de l'*aparell transmissor*, en funció del progrés tecnològic, de la competència econòmica en la producció i de la «dimensió petita» de la nova generació de ràdios, és una dada decisiva en el medi de la comunicació radiofònica.

El problema del «racionament» de les emissores per raó de les limitacions de les longituds d'ones ha estat avui modificada per l'evolució de les tècniques. En la ràdio, la modulació de freqüència, en reduir l'abast de les emissores, permet de multiplicar les emissores locals o comarcals. Tot un nou feix de possibilitats d'emissió sanciona la presència de nombrosos actors en el camp radiodifusor. Hans M. Enzensberger, ja al 1971, feia notar que «amb vista a un desenvolupament tècnic (...) les lleis vigents sobre el control de l'èter resulten anacròniques.

102 Aquestes lleis ens recorden una època en la qual l'ús d'una impremta era lligat a un privilegi imperial».

El mitjà tècnic per la banda *receptora* ha assolit una expansió que fins hauria estat inimaginable per a David Sarnoff, el qual fou el primer, als Estats Units, a preveure l'any 1916 (quatre anys abans que a Pittsburgh es fes la primera emissió comercial) la possibilitat que a cada llar hi hagués un aparell ràdio-receptor. Quan Marshall Mc Luhan, el 1964 deia que «a partir de la televisió la ràdio respon, segons el moment del dia, a les necessitats individuals de llurs auditors, evolució que concorda amb la multiplicitat de receptors en els dormitoris, els banys, les cuines, els automòbils i avui a la butxaca de cadascú», descrivia la ubiqüitat del receptor radiofònic, característica gairebé universal de les societats desenvolupades. En tot moment i a qualsevol lloc hi ha la possibilitat de convertir en virtual la demanda potencial radiofònica.

Una de les característiques de la comunicació de masses és que les expressions o enunciats són transmesos unilateralment; és a dir, que els subjectes receptors (que, a més, són un públic dispers) no compten amb cap mitjà de rèplica. Però l'evolució tecnològica i econòmica de la civilització postindustrial permet parlar ja de la «societat interconnectada». L'enllaç telèfon-ràdio ha obert decisivament les portes a una *retroalimentació* de la ràdio, de caràcter instantani i continuat, només condicionat per les limitacions tècniques d'aquestes connexions i per la possible censura interna del propi mitjà. És el veïl somni, tantes vegades citat, de Bertolt Brecht: «la radiodifusió ha d'ésser transformada d'aparell de distribució en un aparell de comunicació. La radiodifusió podria ésser el mitjà de comunicació més gegantí imaginable en la vida pública, un immens sistema de canalització».

UNA NOVA RÀDIO I UNA NOVA COMUNICACIÓ

La gamma de sol·licituds socials i culturals dels grups humans d'avui, especialment dels situats en un context d'economia desenvolupada i urbana, és extraordinàriament àmplia. Sense uns fonaments teòrics, la ràdio ha anat seguint aquestes necessitats, en part; i hi ha anat adaptant la seva estructura organitzativa, la seva producció, el seu llenguatge, els seus estils.

La interacció entre la demanda i l'oferta de comunicació radiofònica fa preveure que després de l'etapa en la qual l'oferta ha predeterminat gairebé del tot la demanda, la flexibilitat del mitjà tècnic permet ara una adaptació d'aquella oferta a les necessitats molt diversificades de comunicació per ràdio. El factor clau d'aquest mercat és el marge de llibertat institucional que vulguin atorgar-li les Administracions Públiques.

LA LLIBERTAT DE COMUNICACIÓ RADIOFÒNICA ALS PAÏSOS CATALANS

103

LA PECULIARITAT DE LA SOCIETAT CATALANA

La societat catalana actual és *molt diversificada*, com a fruit de la seva constitució antiga i recent, de les estructures econòmiques i productives en les quals és situada i de la seva psicologia col·lectiva. Les característiques de la «modernitat», en el sentit de nous valors humans, culturals, intel·lectuals, que configuren molts estrats dels països més evolucionats, es manifesten amb força en tot l'àmbit social català. Un resultat d'això, que és típic d'aquestes societats —amb uns nous valors i unes noves concepcions del món (vegeu *Interfuturs*, OCDE)— és la quasi il·limitada gamma d'estratificació d'interessos socials i culturals que es manifesta a la societat catalana actual.

En funció d'aquesta gran diversitat es produeixen lògicament unes necessitats també molt diversificades de comunicació social, intraculturals dins de cada un d'aquests grups de pensaments o d'interessos, i interculturals en la voluntat de cada un d'ells de comunicar-se amb els altres estrats o centres d'interès. La necessitat comunicativa és, a més a més, en funció del progrés social, expansiva en un sentit més que aritmètic, ja que el desenvolupament humà i social comporta una voluntat d'informació i d'influència cada vegada més amplia i intensa.

Però, a més de l'àmplia diversificació social, la societat catalana es caracteritza per ésser una *nació cultural*, en el sentit que ha definit el Papa Joan Pau II en el seu discurs a París davant l'Assemblea de la Unesco (1980): «la nació és, en efecte, la gran comunitat dels homes que estan units per llaços diversos, però sobretot, precisament per la cultura. (...) Existeix una sobirania fonamental de la societat que es manifesta en la cultura de la nació. Es tracta de la sobirania per la qual, alhora, l'home és supremament sobirà».

El grup humà català, delimitable lingüísticament, culturalment i sociològicament, constitueix una de les nacions d'Europa perfectament identificable i diferenciable de les seves nacions veïnes. Aquesta definició nacional cal relligar-la a la seva dependència institucional de l'Estat espanyol i, per la regió de Catalunya del Nord, de l'Estat francès. El fet que a aquests Estats actuïn hegemònicament les nacions castellana i francesa, que en l'aspecte cultural són de caràcter assimilacionista contra la cultura catalana, la qual constitueix la «sobirania fonamental de la societat» dels Països Catalans, implica un nou element a considerar en la problemàtica comunicativa radiofònica a la nació catalana.

L'ADAPTACIÓ DE LA COMUNICACIÓ RADIOFÒNICA A LA PECULIARITAT CATALANA

El principi lògic que hauria d'informar l'establiment d'una «nova» comunicació radiofònica als Països Catalans seria que aquesta respongués a la demanda

104 existent a la societat catalana. En aquest sentit hauria d'aferrar la cultura nacional catalana. En un món amb tendència a la uniformització cultural, produïda a conseqüència del predomini econòmic i social de grans potències, un tema d'enorme preocupació és el del manteniment de les cultures nacionals. Aquesta afirmació general és desenvolupada de formes molt diferents segons la situació institucional d'aquestes cultures; és a dir, la seva capacitat efectiva de preservació i foment. Generalment, només els Estats-nacions, amb un fort sentiment de preservació de llur idiosincràcia nacional, aconsegueixen de crear tendències superadores —malgrat que només sigui en part— d'aquell anivellament cultural.

En el cas dels Països Catalans, després d'una etapa de forta persecució, amb la corresponent desnaturalització lingüística i cultural, aquells han vist l'atorgament d'una formal llibertat cultural a Catalunya, amb caràcter subordinat a la de la nació hegemònica. Alhora, hom veu el foment d'una política de separatisme lingüístic i cultural al País Valencià, per a perjudicar la normalització nacional de la cultura catalana, fonament bàsic de la sobirania dels Països Catalans. A Catalunya del Nord, la política francesa continua mantenint la cultura nacional catalana a un nivell de «patois» i de peculiaritat folklorica regional.

Atès el dret de tota nació a la seva existència i al seu desenvolupament en tots els ordres, la necessitat de manteniment i foment de la cultura nacional, com expressió genuïna d'un poble, esdevé una premissa que afecta directament tota la política dels mitjans de comunicació. El principi vertebrador de la cultura catalana és l'ús no disglòssic de la seva llengua, el català. I, en segon lloc, necessita l'afavoriment de totes les expressions pròpies de la seva personalitat nacional.

El mercat radiofònic català avui està situat en condicions completament anormals per causa de la limitació institucional d'emissores, i per l'ús majoritari de dues llengües estrangeres, és a dir, no nacionals catalanes.

Per tant, la radiodifusió sonora al Països Catalans hauria d'obeir, en la seva expansió, al principi de l'obertura integral en la instal·lació de noves emissores de modulació de freqüència, en relació a tota la capacitat disponible de freqüències, procurant d'orientar-ho en un sentit diversificador entre totes les àrees d'interès comunicatiu.

D'altra banda, en funció de la preservació i foment de la cultura nacional catalana, caldria subvencionar les emissores de llengua catalana i també les que afavorissin l'expressió de la manifestació cultural pròpiament catalana en sentit ampli —per diferenciador de les seves dues cultures veïnes.

ALGUNS ASPECTES CONCRETES DE LES NECESSITATS RADIOFÒNIQUES CATALANES

El tractament adequat de l'*idioma* català a la ràdio exigeix partir de la problemàtica heretada dels decennis de persecució o marginament en benefici de les

llengües espanyola i francesa. L'ús d'un català normalitzat comunicatiu exigeix un esforç d'adaptació del llenguatge periodístic a les exigències de la llengua catalana en els seus aspectes fonètics, lèxics i sintàctics, corromputs en la seva utilització normal, és a dir parlada, per la influència de l'espanyol i el francès. En el procés de normalització cultural catalana les possibilitats lingüístiques que ofereix el mitjà radiofònic són extraordinàries.

La ràdio, d'altra banda, és un mitjà dinamitzador o *cultural* en essència. En la reconstrucció nacional catalana, la ràdio pot jugar un paper d'homogeneïtzació cultural, després del desgavell desculturalitzador de les etapes anteriors. La credibilitat que estableix el mitjà ràdio en general, i encara més en les emissions culturals i educatives, posa en relleu la importància d'una substitució d'esquemes forasters de cultura imposada per una concepció més universal i més catalana dels continguts comunicatius radiofònics.

La *territorialització* de la ràdio als Països Catalans, és una variable molt significativa en l'aplicació d'un model liberal basat en emissores de modulació de freqüència. La complexitat d'estrats socials (regionals, urbans, locals i comarcals), s'expressa en la distribució geogràfica de la demanda. És el tema de l'ús local de la ràdio, activament inserida en el seu àmbit comunicatiu. Les experiències existents als Països Catalans, tant d'emissores legals com lliures (especialment, les municipals) ja permeten d'establir la incidència d'aquest tipus de ràdio, d'altra banda, en forta expansió a tot el món.

El factor *econòmic* —que ha esdevingut el cavall de batalla en la permissivitat de les noves emissores franceses, segons el criteri del govern socialista— és determinant de les possibilitats d'expansió de l'oferta radiofònica al territori català. Les limitacions al finançament, per mitjà de la publicitat i per la pròpia capacitat d'aquest mercat de subministrar fons suficients en una important multiplicació de les emissores, són variables a considerar curosament en les perspectives radiofòniques catalanes. El contrast, d'altra banda, entre cadenes d'emissores —d'àmbit estatal o regional— i les emissores aïllades és també una possibilitat de posta molt desigual.

El factor *autonòmic* a l'Estat espanyol pot influir decisivament en la radiofonització catalana del nostre país. Cal considerar que, sigui quin sigui el marge efectiu d'administració radiofònica que l'Estat permeti a les Comunitats autònomes dels Països Catalans, el sector públic català podrà actuar en una part significativa com a «servei públic il·lustrat» (com ja ha iniciat per exemple, el govern basc, amb gran empenya). A més de la incidència directa que puguin tenir els governs catalans en el mitjà ràdio, caldrà comptar amb que atorguin un ajut econòmic i institucional que permeti consolidar la comunicació radiofònica pròpiament catalana.

D'altra banda, l'existència actual i potencial d'una gran quantitat d'emissores als Països Catalans, diversificades geogràficament i amb plantejaments segmentats, pot significar una base per a la realització de programes unificats en temes

106 d'interès col·lectiu. Atès que la capacitat econòmica dels Països Catalans, des d'un punt de vista institucional, sempre serà molt limitada, donada la seva forta dependència impositiva envers els Estats espanyol i francès, cal preveure un cert subdesenvolupament en el camp de les prestacions públiques en la comunicació radiofònica catalana. La utilitat de les connexions múltiples, com a aprofitament de serveis comuns, en programes en directe o com a informació i comunicació cultural intracatalana, pot ser un mitjà de superar parcialment les conseqüències de les limitacions assenyalades.

LA LLIBERTAT RADIOFÒNICA I LES NECESSITATS SOCIALS I CULTURALS CATALANES

Els Països Catalans formen avui una societat plural i descentralitzada, nacionalment catalana (llengua, història, cultura i idiosincràcia), en el marc dels múltiples condicionaments i limitacions derivats de la seva dependència d'administracions públiques que els són exteriors i dominants.

Les possibilitats d'una expressió genuïna d'aquesta societat, és a dir, arrelada en la seva cultura nacional, depenen fortament de la llibertat radiofònica. Aquesta pot permetre respondre a les necessitats socials de comunicació per aquest mitjà, d'acord amb la voluntat d'expressió pública dels diversos grups interessats a utilitzar-lo. Així, la llibertat comunicativa és també un requisit per a un desenvolupament social basat en els principis de llibertat d'expressió, d'informació i de comunicació i el dret a un desenvolupament social no dirigista.

Mentre que possiblement els altres mitjans de comunicació vindran molt condicionats per estructures econòmiques i tecnològiques que dependran dels centres estatals del quals els Països Catalans resten dependents, la descentralització i autonomia que permet l'actual desenvolupament tecnològic de la ràdio és una garantia de manifestació pròpia i idònia de la cultura catalana, en el sentit més ampli d'aquest terme.

El fet que la vehiculació de la comunicació radiofònica sigui exclusivament a través de la paraula parlada, ha d'influir també notablement en el procés de recuperació i normalització del català com a llengua nacional única dels Països Catalans i pot ajudar a eliminar progressivament el procés de diglòssia afavorit pels altres mitjans, particularment per la forta pressió psicològica de les televisions estatals espanyola i francesa i per les futures privades de plantejament no català.

La ràdio constitueix, per tant, un important patrimoni i mitjà de comunicació i cultura catalanes que cal afavorir amb totes les mesures administratives que facilitin la seva màxima difusió i pluralitat. Només tenint present tota la significació tècnica, política i social d'aquest nou model de la ràdio catalana, es podrà donar un horitzó obert a les iniciatives que avui es produeixen, aïlladament en alguns casos i en d'altres col·lectivament, tendents a satisfer les necessitats dels catalans en aquest nou moment de llur desenvolupament col·lectiu.

- ALBERT, Pierre; TUDESCQ, André-Jean. *Histoire de la radio-télévision*, Paris, 1981.
- BAUSCH, Hans. *Rundfunkpolitik nach 1945*. Zweiter Teil: 1963-1980. Band 4 aus *Rundfunk in Deutschland*, München, 1980.
- BASSETS, Lluís (ed.). *De las ondas rojas a las radios libres*, Barcelona, 1981.
- BERRIO, Jordi. «Estudi sociolingüístic amb vista a una futura televisió catalana». *La televisió a la Catalunya autònoma*, Barcelona, 1981.
- BURBAGE, Robert; CAZEMAJOU, Jean; KASPI, André. *Presse, radio et télévision aux États Unis*, Paris, 1972.
- CAZENAVE, François. *Les radios libres*, Paris, 1980.
- CENTRE INTERNACIONAL ESCARRÉ PER A LES MINORIES ÈTNIQUES I NACIONALS (CIEMEN). *Ensenyament de la llengua i mitjans de comunicació social*. Cinquenes Jornades del CIEMEN, Abadia de Cuixà, 18-24 d'agost de 1980, Montserrat, 1981.
- DEBBASCH, Charles. *Le droit de la radio et de la télévision*, Paris, 1969.
- DOGLIO, Daniele; RICHERI, Giuseppe. *La radio. Origini, storia, modelli*, Milano, 1980.
- ESCARPIT, Robert. *Théorie de l'information et pratique politique*, Paris, 1981.
- FLOTTAU, Heiko. *Hörfunk und Fernsehen heute*, München, 1978.
- GUBERN, Romà. «Perspectives de la ràdio a la Catalunya autònoma», a *Autonomia i Mitjans de comunicació*. XVII Setmana d'Estudis Socials, Institut de Ciències Socials de la Diputació de Barcelona, Barcelona, 1981.
- ISEPPI, Franco; RICHERI, Giuseppe (a cura di). *Il decentramento radiotelevisivo in Europa. La terza rete Tv e la ristrutturazione della radiofonia pubblica in Italia*, Milano, 1980.
- LAVOINNE, Yves. *La radio*, Paris, 1980.
- Les ràdios municipals i comarcals*. Documents i revista de premsa: volum I (d'abril 1979 a abril 1981); volum II (de març 1981 a juny 1981). Diputació de Barcelona, Servei de Premsa, Informació i Edicions.
- «Libres antennes, écrans sauvages». *Autrement*, 17. Paris, 1979.
- MUNTANER i PASCUAL, Josep M., *El mercat radiofònic en cerca d'un nou àmbit de llibertat comunicativa. Aplicació al cas català*, Inèdit, Barcelona-Bellaterra, 1981.
- PRADO, Emili. «El desenvolupament de les ràdios lliures a Espanya». *Anàlisi, Quaderns de comunicació i cultura*, 1, Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, juny 1980.
- PRADO, Emili. «La ràdio en un procés de reconstrucció nacional», *Autonomia i Mitjans de Comunicació*, íd.
- THOMAS, Michael Wolf (Hrsg.), *Die Verteidigung der Rundfunkfreiheit*, Hamburg, 1979.
- THOMAS, Michael Wolf (Hrsg.). *Ein anderer Rundfunk — eine andere Republik oder die Enteignung des Bürgers*, Berlin-Bonn, 1980.